

Per Bauhn

Normativ strukturalism: en replik

I *Filosofisk tidskrift* nr 4/2006 framför Mattias Gunnemyr några kritiska synpunkter på en tidigare artikel av mig om normativ strukturalism (Bauhn 2004). Normativ strukturalism avser en typ av resonemang där man från en beskrivning av *olikhet i utfall* mellan grupper sluter sig till att det råder en *strukturell orättvisa* mellan dessa grupper. Jag avser här att bemöta Gunnemyrs kritik, och följer i detta sammanhang hans upplägg, punkt för punkt.

1. NORMATIV STRUKTURALISM OCH HUMES LAG

(i) Gunnemyr menar att man kan tala om förtryck utan förtryckare, och att detta på något sätt har relevans för min kritik av normativ strukturalism. Det här är något förbryllande. Gunnemyr gör en stor sak av ett argument som jag faktiskt inte lyfter fram i min ursprungliga artikel. Han påstår att jag hävdar att förtryck förutsätter en förtryckare, utan att citera något i min text som stödjer denna tolkning. Längre fram modifierar han sig till att säga att det är ett ”implicit” men fortfarande ”viktigt” argument i min artikel (Gunnemyr, s. 44). *Fel*. Det är *inte* ett viktigt argument för mig. Jag skulle förvisso gå med på den tes som Gunnemyr tillskriver mig, att förtryck förutsätter förtryckare, men den är oväsentlig för min kritik av normativ strukturalism. Det centrala i min kritik av normativ strukturalism handlar i stället om ogrundade övergångar från beskrivningar av *olikhet i utfall* mellan grupper till värdeomdömen om att det råder *orättvisa* mellan dessa grupper.

Det är också svårt att se vad resonemanget om förtryck utan förtryckare har att göra med Humes Lag. Möjligen tänker sig Gunnemyr att termen ”förtryck” skulle kunna ges en rent deskriptiv innebörd om det inte finns några aktörer inblandade. Vi tänker oss då en *beskrivning* av verkligheten, framställd utifrån hur vissa grupper *upplever* sin situation, men utan att göra några normativa ställningstaganden i termer av rätt och orätt. Påståendet ”Det råder strukturellt förtryck” skall då förstås som ”Det finns

grupper som *upplever* sig förtryckta”, vilket är ett rent deskriptivt påstående. Därmed skulle vi också undvika konflikter med Humes Lag, eftersom vi inte korsar gränsen mellan det deskriptiva och det normativa.

Men ”förtryck” och ”upplevt förtryck” är inte samma sak. Och de normativa strukturalisterna menar förvisso att förtrycket är mer än bara upplevt. Iris Young gör de explicita antagandena att ”de grupper som jag har räknat upp är förtryckta” och att ”strukturer av dominans orättmätigt präglar vårt samhälle” (Young, s. 14). I den mån man utgår från människors upplevelser av förtryck, så sluter man sig till att dessa upplevelser är *berättigade*, och då infinner sig problemet med Humes Lag.

Young räknar dessutom med att förtrycket har aktörer, även om hon tänker sig att dessa kan vara omedvetna eller oavsiktliga deltagare i förtryck: ”Människor och institutioner ... kan och bör hållas ansvariga för omedvetna och oavsiktliga former av beteenden, handlingar, eller attityder som bidrar till förtryck” (Young, s. 151).

(ii) Gunnemyr tänker sig att Humes Lag är irrelevant för kritiken av normativ strukturalism också på ett annat sätt, nämligen om vi tänker oss att de normativa strukturalisterna enbart ägnar sig åt att beskriva förtryck i termer av *orättvisa*. Om hans första invändning syftade till att desarmera Humes Lag genom att hävda att normativa strukturalister aldrig behöver lämna den deskriptiva sfären, så syftar hans andra invändning till samma sak genom att hävda att de aldrig behöver lämna den normativa sfären.

Men en central poäng i min ursprungliga artikel gällde *hur* de normativa strukturalisterna alls kommer fram till slutsatsen att vissa ojämlika relationer mellan grupper också är orättvisa. Gunnemyr verkar här göra sig skyldig till ett *ignoratio scripti*, dvs. han har inte läst eller förstått vad jag har skrivit. Det jag rubricerade som det strukturalistiska felslutet handlar om att från en (deskriptiv) utsaga om *olikhet i utfall* mellan grupper sluta sig till en (normativ) utsaga om att gruppen med det sämre utfallet är offer för en *orättvisa* eller för *förtryck* (Bauhn, s. 39). Young ger t.ex. uttryck för en sådan argumentering, när hon definierar förtryck i termer av ojämlikhet mellan grupper med avseende på ”de resurser de har tillgång till och de konkreta möjligheter de har eller inte har att utveckla och utöva sina färdigheter” (Young, s. 58).

Men hur vet vi att en viss grupps relativt sämre tillgång på resurser eller dess relativt sämre representation i högstatusyrken eller i offentliga media bör beskrivas i termer av *förtryck*? Antag att förtryck eller orättvisa utgör *en viss del* av de externa faktorer som förklarar gruppens sämre utfall. *Hur stor* är denna del? Kan det finnas externa faktorer som *inte* handlar om orättvisa? Kan det finnas *interna* faktorer (som bristande utbildning eller religiösa restriktioner) som förklarar gruppens sämre

utfall? Alla sådana frågor sopas undan av den normativt strukturalistiska ansatsen att sätta likhetstecken mellan ojämlikhet i utfall mellan grupper och orättvisa. Och i avsaknad av en hållbar grund för antagandet att ojämlikhet i utfall alltid skall förstås som orättvisa, så har de normativa strukturalisterna ett problem med Humes Lag, som varken de eller Gunnemyr kan komma runt.

2. OM DEN KOMMUNITARISTISKA PARADOXEN

Den kommunitaristiska paradoxen handlar om att på en gång förespråka tesen att moraliska normer äger giltighet endast inom en viss grupp, kultur, eller tradition, vid en viss tidpunkt, *och* att i sin egen samhällskritik förutsätta att det finns vissa moraliska normer vars giltighet *inte* är begränsad till en viss grupp, kultur, tradition eller tidpunkt (Bauhn, s. 44). Gunnemyr förnekar att den kommunitaristiska paradoxen äger någon tillämpning, åtminstone när det gäller Alasdair MacIntyre och Iris Young, vilka jag diskuterade i min ursprungliga artikel.

I fallet med MacIntyre, så menar Gunnemyr att denne inte formulerar någon utsaga med *universella* giltighetsanspråk om att rättigheter inte finns, utan att han i stället står för den mer modesta åsikten (som skulle vara förenlig med den kommunitaristiska relativismen) att sådana rättigheter finns, men endast givet en viss *social konvention*. Gunnemyr gör gällande att MacIntyre "förmodligen" menar att det i vissa fall kan vara berättigat att tala om rättigheter, och att det är "underligt" att jag inte gör samma tolkning av MacIntyre. (Det här är ett exempel på Gunnemyrs irrande retorik: han menar att det är "underligt" att jag inte anammar ett resonemang som han själv inte är mer säker på än att han nöjer sig med att hävda att det "förmodligen" är korrekt.)

Men MacIntyre säger faktiskt något mer än att tron på mänskliga rättigheter är konventionell. Han säger att den är *ogrundad*: "[S]anningen är uppenbar: det finns inga sådana rättigheter och att tro på dem är som att tro på häxor och enhörningar" (MacIntyre, s. 69). Här gör MacIntyre alltså ett uttalande om rättigheters icke-existens som inte bara är en utsaga *inom* en viss (kommunitaristisk) tradition, utan som slår fast hur det förhåller sig utifrån ett externt och metaetiskt perspektiv, vilket förefaller transcendera alla specifika normativa traditioner. Samme MacIntyre som gör gällande att det goda och rätta för individen bestäms av hennes tillhörighet till en viss familj, stam, nation, osv., från vilka hon övertagit "rättmätiga förväntningar och skyldigheter" (MacIntyre, s. 220), kan alltså för egen del, i sin roll som moralfilosof, gå bortom sådana partikulära föreställningar och avvisa föreställningen om mänskliga rättigheter (trots att den är rätt allmänt omfattad i den kultur som MacIntyre lever och verkar i).

När det gäller Young, så menar Gunnemyr att den kommunitaristiska paradoxen inte är tillämplig på hennes resonemang, eftersom hon själv hävdar att hennes utsagor *inte* är perspektivoberoende, och att hon i stället bara söker "sätta sig in i olika sociala gruppers perspektiv" (Gunnemyr, s. 51). Här glider Gunnemyr mellan att gå med på att Young "i vissa fall" intar "en externt utvärderande position" och att hävda att "denna position är för den sakens skull inte perspektivoberoende". Men detta är ett förvirrat försvar för en förvirrad position.

Om man som Young dels hävdar att perspektivoberoende ställningstaganden är omöjliga, dels faller omdömen med anspråk på teoretisk allmängiltighet om att vissa grupper är "dominanta" och andra är "förtryckta", så gör man sig skyldig till en paradox. Att kategorisera grupper i sådana termer förutsätter nämligen just att man intar en position och ett värderande perspektiv *utanför* grupperna, varifrån man sedan etiketterar dem. Young hävdar själv att, även om hon inte kan göra anspråk på att tala för alla förtryckta grupper, så är det ändå fallet att de positioner som hon försvarar "härrör från reflektion över erfarenheterna och idéerna hos andra förtryckta gruppers rörelser" (Young, s. 14). Men det är just i rörelsen mellan att hävda att det inte finns några perspektivoberoende utgångspunkter och att med "reflektionens" hjälp omfamna flera perspektiv utifrån, som den kommunitaristiska paradoxen uppkommer.

Kommunitaristerna vill på en gång avvisa en liberal universalism som man uppfattar som ogästvänlig mot de grupperspektiv som man vill förespråka, och samtidigt hävda grupperspektivets överlägsenhet som en sanning som i sig står över enskilda grupperspektiv. Young hävdar dessutom inte bara grupperspektivets teoretiska överlägsenhet, dvs. som en metod att förstå samhället, utan försvarar också dess *normativa* överlägsenhet, då "förtryckta" gruppers perspektiv kan vara "överlägsna den samhälleliga huvudfårans kultur och perspektiv" (Young, s. 166). Men varifrån görs denna jämförelse?

I försvaret för den egna positionen vill man inte bli avfärdad som blott företrädare för en partsinläga. Man vill bli tagen på allvar också av dem man fördömer och att de liberala universalisterna skall känna sig träffade av det man har att säga. (Om den kommunitaristiska relativismen var konsekvent, så skulle den också lättare kunna avfärdas: "Visst, det är *ert* perspektiv, men varför skall *vi* bry oss, vi som inte delar ert perspektiv eller er grupptillhörighet?") Alltså frestas kommunitaristen att ge sin teori en allmängiltig, objektiv, och perspektivoberoende framtoning – men till priset av att teorins form motsäger dess innehåll.

3. OM GRUPPTÄNKANDE OCH STRUKTURALISTISKA RESONEMANG I ALLMÄNHET

(i) Gunnemyr vill göra en poäng av att grupp tänkandet i den normativa strukturalismen handlar om *alla* missgynnade grupper och inte bara om etniska minoriteter. Jag noterade också detta i förbigående, i min ursprungliga kritik av Youngs idé om grupprepresentation för ”kvinnor, homosexuella, etniska minoriteter och andra sociala grupper” (Bauhn, s. 37). Att jag valde att betona etnicitet har sin bakgrund i den uppmärksamhet som skapades kring begreppet ”strukturell diskriminering”, så som det framfördes av den dåvarande statlige integrationsutredaren Masoud Kamali och av honom tillämpades på etnicitetsfrågor. Men min kritik av normativ strukturalism gäller alla dess tillämpningar på grupper, oavsett hur dessa definieras.

(ii) Gunnemyr menar att min kritik (i den mån han alls accepterar den) träffar positiv särbehandling och inte normativ strukturalism i sig. *Fel*. Min kritik av normativ strukturalism gäller dess strävan att likställa *olikhet* i utfall mellan grupper med *orättvisa*, oavsett vilka praktiska och politiska rekommendationer som sedan följer ur detta resonemang.

(iii) Gunnemyr kommer slutligen till en invändning som verkligen rör ett centralt antagande i min kritik av den normativa strukturalismen, nämligen att det som ligger till grund för dess (logiskt problematiska) slutsatser är en deskriptiv strukturell utsaga om olikheter i utfall mellan grupper. Han menar att en grupp kan vara missgynnad relativt en annan grupp *utan* att det syns som en skillnad i utfall. Detta skulle då tala för ett *annat* sätt att identifiera strukturell orättvisa, ett sätt som kanske undviker det strukturalistiska felslutet, eftersom det inte alls utgår från en deskriptiv skillnad i utfall.

Gunnemyr exemplifierar med reglerna för bordtennis, som gynnar vänsterhänta. (Jag vet inte vilka regler han åsyftar, och kan inget om spelet, men jag utgår från att det han säger här är korrekt.) Detta innebär att högerhänta bordtennisspelare som är framgångsrika (och alltså inte syns i någon statistik över förlorade tävlingar) *ändå* är att betrakta som missgynnade. Men är det därmed självklart att de högerhänta bordtennisspelarna är offer för en *orättvisa*?

Gunnemyr tänker sig att vi kan falsifiera antaganden om strukturell orättvisa om de förväntade konsekvenserna av en sådan orättvisa *inte* infinner sig. Visst, men följer därav att det råder strukturell orättvisa *om* dessa konsekvenser infinner sig? Till de förväntade konsekvenserna av strukturell orättvisa hör just olikhet i utfall mellan grupper, men vad vi ännu inte har kunnat visa är att detta i sig är liktydigt med orättvisa. Vänsterhänta bordtennisspelare är, relativt sett, mer framgångsrika än högerhänta – men är detta en signal om orättvisa?

Att lagar och regler som gäller lika för alla ändå påverkar olika människor på olika sätt är ingen nyhet. Detta gäller för *alla* lagar och regler. En lag mot rattfylleri kommer att drabba den som vill ta en grogg före bilkörningen hårdare än den som inte har en sådan preferens. En lag mot misshandel kommer att innebära en större begränsning för den som vill avsluta en diskussion med att puckla på sin meningsmotståndare än för den som saknar en sådan impuls. En lag mot klotter kommer att drabba den hårdare som vill rita på andras husväggar än vad som är fallet med den som inte känner ett sådant begär. Och så vidare. Men innebär detta att de individer som i sådana avseenden är ”missgynnade” av en lag därmed också är offer för en *orättvisa*?

Mitt svar är, att så är fallet endast om de genom lagen eller regleringen berövats eller nekats något som de har *rätt* till. Lika lite som olikhet i utfall med nödvändighet är liktydigt med orättvisa, lika lite kan man grunda en anklagelse om orättvisa på den omständigheten att lagar och regler faktiskt påverkar olika människor på olika sätt. Vänsterhänta må vara mer framgångsrika än högerhänta i bordtennis och långbenta mer framgångsrika än kortbenta i volleyboll. Men eftersom det knappast är en mänsklig rättighet att vara framgångsrik i bordtennis eller volleyboll, så går det inte att hävda att de högerhänta och de kortbenta berövats eller nekats något som de har rätt till. Och därmed kan vi också avvisa antagandet att de skulle vara offer för en ”strukturell orättvisa”.

LITTERATUR

Bauhn, Per. 2004. ”Om normativ strukturalism”, *Filosofisk tidskrift*, vol. 25:1.

Gunnemyr, Mattias. 2006. ”Om förtryckande strukturer”, *Filosofisk tidskrift*, vol. 27:4.

MacIntyre, Alasdair. 1985. *After Virtue*. Duckworth (2:a uppl.).

Young, Iris Marion. 1990. *Justice and the Politics of Difference*. Princeton University Press.